

(Надруковано: *Козлик І. В. Поетичні інтерпретації.* — Івано-Франківськ: Плай, 1996. — С. 70–74. — (На першій сторінці обкладинки: «Хай слово мовлено інакше...»).

О. М. Вертинський (1889 – 1957)

Вертинський Олександр Миколайович — відомий російський поет, композитор, артист ХХ ст., людина оригінального таланту й незвичайної долі. Народився 9 березня 1889 р. у Києві, де і провів дитинство. Свою кар'єру розпочав як кіноартист у 1912 р., одночасно зі своїм найближчим приятелем видатним російським артистом Іваном Можжухіним. Проте швидкий, навіть раптовий гучний успіх у сер. 1910-х рр. О. Вертинському принесла не робота в кіно, а виконання з естради своїх власних меланхолійних “пісеньок настроїв”.

В 1919 р. поет емігрував за кордон. Еміграція для нього не була суцільною трагедією. О.Вертинського можна назвати до певної міри щасливим емігрантом, бо саме тоді яскраво розкрився його самобутній талант автора—виконавця. Він багато й успішно гастролював (Польща, Румунія, Німеччина, Англія, Франція, Італія, Китай, США та ін.). Разом з тим кочуючи вздовж зачинених кордонів своєї Росії, О. Вертинський відкрив перед її недовірливими очима змордовану ностальгією і покаєнням душу тієї частини російської еміграції, яка готова була прийняти найжорстокішу долю, лишень би “поглянути на рідний край”. Тому не дивно, що вже через декілька років після від'їзду поет шукав шляхи повернення на батьківщину, за що в білоемігрантських колах його нарекали зрадником, “більшовицьким наймитом” і пробували байкотувати і зривати його виступи. Наскільки ці

звинувачення були безпідставними свідчить доля О. Вертинського після його повернення в 1943 р. до тодішнього Радянського Союзу.

Після повернення поет охоче гастролював у великих і малих, віддалених і близьких містах величезної країни. Він мав загальне визнання у публіки, між тим як преса стійко мовчала. Це болісно переживалося О. Вертинським. Так, якось в антракті одного з концертів його вирішили познайомити з співробітником газети “Советское искусство” з надією на те, що той напише рецензію. “Нічого не напишете, — відповів О. Вертинський. — Не напишете. Я існую на правах будинку розпусти: усі ходять, та на людях говорити про це не слід”. І в листі до дружини від 1950 р. з Хабаровська читаємо: “Треба змінювати професію. Я, певна річ, ще поспіваю декілька років. Я ще використаю своє “ім’я” для грошей, щоб залишити що-небудь дітям. Та цю “справу” треба кидати. Я тут не підходжу. Це ясно”. Нарешті, найкраще свідчення — написаний у 1956 р. (за рік до смерті) О.Вертинським лист до тодішнього заступника міністра культури СРСР В. Кафтанова, де є такі рядки: “Десь там... наверху, все ще роблять вигляд, що я не повернувся, що мене немає в країні. ... А між тим я є! І дуже “є”! ...Я закінчую вже третю тисячу концертів. ... До мене приходять за куліси зовсім прості робочі, тиснуть мені руку і кажуть: “Спасибі, що Ви приїхали! Ми відпочили сьогодні на Вашому концерті. Ви відкрили нам квартиру в якийсь інший світ — світ романтики, поезії, світ, може, снів і ілюзій, та це світ, до якого прагне душа кожної людини! І якого у нас нема (поки)”. Все це дає мені право думати, що моя творчість, нехай навіть і не дуже “радянська”, потрібна комусь і, може, необхідна. ... Чи не пора вже визнати? Чи не пора вже зважити на ту велику любов народу до мене, яка, власне, і тримає мене, як поплавок, на поверхні і не дає втопитися?” Помер О.М.Вертинський 21 травня 1957 р. у Ленінграді (тепер Санкт-Петербург).

В історії російського мистецтва ХХ ст. О. Вертинському належить пріоритет у жанрі авторської пісні, до якого він звернувся ще задовго до сучасних бардів, таких, скажімо, як Б. Окуджава, В. Висоцький та ін. У

період відцвітання російського символізму О. Вертинський на протигагу улесливому й утішливому Ігореві Северяніну приніс трагічне світовідчуття. При цьому трагедії у піснях О. Вертинського викладалися загальнодоступною мовою, і персонажами цих трагедій були не міражі на зразок блоковської Прекрасної Дами, а самі реальні його слухачі — екзальтовані пані, що збилися з дороги, дівчата, збентежені власною поведінкою, їх ненадійні й випадкові супутники — і, загалом, усі ті, хто, як говорив сам поет, “багато переніс, пережив немало втрат і душевних трагедій, ... пережив жахливість блукань, страждань у тісних вулицях міста, хто зазнав притонів з умерлими духовно людьми, хто був схильний до наркозів і хто не знав спокійного, застиглого “затишного життя”...”.

Що ж так вражало публіку в його пісеньках? Таке запитання задавав собі і О. Вертинський і сам же на нього відповідав: “Перш за все наявність у кожній пісеньці того чи іншого сюжету. ... Я почав писати пісеньки—новели, де був перш за все сюжет. Зміст. Дія, яка розвивається і доходить до природнього фіналу. Я розповідав яку—небудь історію на зразок “Безноженки” — дівчинки-каліки, котра спить на цвинтарі “поміж кудлатих могил” і бачить, як “добрий і ласкавий Боженька” приклеїв їй уві сні “ноги — великі й нові”... А публіка, котра навіть не гадала, що про все це можна співати, слухала їх з увагою, інтересом і співчуттям”. Здається, що у О. Вертинського поезія зводилася до рівня подібних споживачів, пристосовувалася до їх доль і смаків.

Проте зовнішня простота пісеньок-історій зовсім не означала примітивності, бо за нею стояло справжнє знання поезії, зокрема, Ф. І. Тютчева. Процитувавши якось відоме “О, этот Юг! О, эта Ницца!”, О. Вертинський звернувся до своєї співрозмовниці: “До речі! Звідки це?.. Мовчите? А просто Тютчев! Тютчева треба знати...”. Тут варто згадати, що саме Тютчев був майстром віршової новели — жанру, що майже через півстоліття знайшов такий блискучий розвиток у творчості О.Вертинського. У ліричній, салонній проникливості його пісень, як зазначав О. Галич,

містилося “для нас таке нове відчуття свободи”. Ось чому пісні О. Вертинського так натхненно сприймали Ф. Шаляпін, В. Качалов, М. Яншин, Б. Ліванов, А. Тарасова, С. Юткевич, І. Смоктуновський, М. Жаров та багато-багато інших досить обізнаних у сфері мистецтва й естетично вихованих людей. Можливо, відчуття їх при цьому були складні і суперечливі. Та все ж мистецтво О. Вертинського хвилювало і їх, як хвилювало воно найнаївніших і найбезпосередніших слухачів та глядачів його звичайнісіньких концертів.

Особливість долі літературної спадщини О. Вертинського полягає у тому, що твори поета несправедливо довго були відсутні в читацькому вжитку. Тому не дивно, що наукове дослідження життя і творчості цього митця сьогодні тільки починається, вступає, так би мовити, в свою першу фазу.

(Докладніше про ідейно-художні особливості поезії і пісень О. М. Вертинського — див.: Рудницький К. Мастерство Вертинского // Вертинский А. Н. Дорогой длиною... — М.: Правда, 1990. — С. 554–569).